

МЕСЦА РОЗНЫХ ТЫПАЎ УРОКАЎ У СІСТЭМЕ ПАРАЎНАЛЬНАГА ВЫВУЧЭННЯ ЛІТАРАТУРЫ

Не толькі настаўнікі, але і псіхолагі даказалі, што пастаяннае паўтарэнне аднатыпнай структуры ўрока не лепшым чынам уплывае не толькі на вынікі засваення матэрыялу, але і садзейнічае фарміраванню асобы пасіўнай, з неразвітай здольнасцю да аналітычнай работы думкі [1,с.7]. Неабходнасць унутранай логікі ўрока як часткі працэсу навучання робіць беспрадметнай спрэчку аб універсальнай знешняй яго структуры. Логіка матэрыялу і логіка вучэбнага спасціжэння гэтага матэрыялу прыносяць педагогу рашэнне пытанняў аб кампазіцыі ўрока, аб выкарыстанні і змене метадаў і прыёмаў, сродкаў навучання.

Якую б задачу не ставіў канкрэтны ўрок літаратуры, у цэнтры агульных памкненняў знаходзіцца максімальна дзейснае выкарыстанне мастацкага твора, рэалізацыя яго выхаваўчага патэнцыялу. З мэтай пераадолення некаторых цяжкасцей на ўроку літаратуры актыўна прымяняецца прыём супастаўляльнага аналізу, прычым значная роля належыць настаўніку. Тут шырока выкарыстоўваецца спалучэнне калектыўных, групавых індывідуальных відаў работы, вучням прапаноўваюцца перспектыўныя заданні, даюцца праблемныя і апорныя пытанні. На працягу ўсяго вывучэння твора (творчасці) пісьменніка вучні выконваюць вусныя і пісьмовыя заданні. Трэба адзначыць, што планамернае выкарыстанне прыёму супастаўляльнага аналізу пры вывучэнні творчасці пісьменніка садзейнічае больш грунтоўнаму знаёмству з яго творамі. Вучні прывыкаюць да ажыццяўлення самастойных супастаўляльных сувязей, набываюць навыкі асацыятыўнага мыслення, а гэта, несумненна, стымулюе іх інтэлектуальнае развіццё ў цэлым. Шырокі характар супастаўляльных сувязей, якія ўжываюцца на ўроку літаратуры, звычайна выклікае ў вучняў жаданне мысліць творча, маштабна, прыцягвае вядомыя ім раней літаратурныя матэрыялы. Выкарыстанне матэрыялаў сучасных даследчыкаў-літаратуразнаўцаў, мемуарнай літаратуры, матэрыялаў літаратурнага краязнаўства дапаможа настаўніку наблізіць да школьніка асобу і творчасць пісьменніка.

Віды ўрокаў заўсёды залежаць ад зместу, яны розныя: урок-лекцыя, урок-экскурсія, урок-панарама, урок з выкарыстаннем модульных тэхналогій, урок-“французская майстэрня”, інтэграваны ўрок, поліфанічны ўрок і інш. Але якую б форму ўрока не абраў настаўнік, важна, каб усім яго зместам, строга прадуманымі вучэбнымі сітуацыямі, выкарыстанымі метадамі і прыёмамі ён змог захапіць вучняў жыццём і творчасцю пісьменніка, выклікаў жаданне спазнаць не толькі асобныя старонкі

біяграфіі, але і мастацкі свет яго твораў, у тым ліку і тых, якія прадназначаны для абавязковага тэкстуальнага аналізу.

Важная на ўроку і пастаноўка праблемных пытанняў, выкарыстанне розных, часам процілеглых, пунктаў погляду крытыкаў як на асобныя старонкі жыцця пісьменніка, так і на ацэнку творчасці, характары літаратурных персанажаў, індывідуальны стыль мастака слова.

Спынімся падрабязней на ўроку-завочнай экскурсіі з мэтай паглыбленага азнаямлення з жыццём і творчасцю Адама Міцкевіча. Такі ўрок патрабуе папярэдняй падрыхтоўкі. Для яго правядзення арганізуецца “турбюро”, якое вызначае маршрут, пункты “прыпынку”, падбірае і сістэматызуе даведачную літаратуру, тэкставы матэрыял і ілюстрацыі з выглядам месцаў знаходжання А. Міцкевіча для экскурсаводаў, вызначае заданні для творчых груп і асобных вучняў (вывучыць на памяць балады і гімны мастака слова, прааналізаваць іх). Настаўнік выступае як кансультант. На кожным адрэзку падарожжа робяцца паведамленні, якія суправаджаюцца паказам дыяфільмаў, слайдаў, фотаздымкаў.

Падрыхтаваныя экскурсаводы паведамляюць матэрыял аб беларускім перыядзе жыцця і творчасці Адама Міцкевіча, чытаюць урывкі з твораў у розных перакладах, аналізуюць вершы, паэмы, разглядаюць віды мясцін, дзе пражываў паэт. Вучні адзначаюць, што Адам Міцкевіч нарадзіўся на Навагрудчыне, тут правёў сваё дзяцінства і юнацтва. Гэта край легенд і паданняў – “Беларуская Швейцарыя”. Можна растлумачыць узнікненне народнай аналогіі тым, што Адам Міцкевіч, калі знаходзіўся ў Лазанне, любіў параўноўваць швейцарскія пейзажы з Навагрудчынай, аддаючы ёй перавагу. Гэты край апеты класікам сусветнай літаратуры ў шматлікіх баладах і паэмах, якія склалі цэлую эпоху ў гісторыі літаратуры. Зразумела, хлопчыка, народжанага на беларускім хутары Завоссе, цікавілі фантастычныя расказы старога слугі Блажэя пра гару, пад якой быццам бы пахаваны літоўскі князь Міндоўг, і песні сялянскіх дзяўчат, у якіх паказана цяжкае жыццё, і расказы аб Фарным касцёле, дзе 22 лютага 1799 г. быў ахрышчаны Адам Міцкевіч, і народнае паданне пра возера, дзе смелая дачка літвіна Гражына перамагла крыжакаў. Сюды пазней будзе часта прыязджаць Міцкевіч, гэтыя мясціны будуць апеты ім у паэме “Гражына”, у якой ён паведаміць аб мінулым Літвы, аб барацьбе літоўцаў з рыцарамі Тэўтонскага ордэна.

У ходзе экскурсіі вучні раскажуць аб сяброўстве Адама Міцкевіча з Янам Чачотам, якое пачалося ў Навагрудскай дамініканскай школе, прадаўжалася ў Віленскім універсітэце. Ян Чачот высока цаніў здольнасці свайго калегі, кожны новы яго твор сустракаў з пачуццём шчырай радасці і гордасці. А ў дзень нараджэння Адама Міцкевіча Ян Чачот прысвяціў свайму сябру песню на беларускай мове, якая пачыналася словамі: “Едзеш, міленькі Адам”.

Ёсць на ўроку-завочнай экскурсіі месца і старонкам глыбокіх перажыванняў паэта, звязаных з Тугановічамі. Чыстае каханне да беларускай дзяўчыны Марылі Верашчакі Адам Міцкевіч пранясе праз усё сваё жыццё. І

па сённяшні дзень у народзе бытуе легенда пра бярозу, якая расла ў тугановіцкім парку.

Гід запрашае ў падарожжа. Сярод іншых месцаў ёсць на карце і Навагрудак, дзе створаны і дзейнічае Дом-музей Адама Міцкевіча. Ён адкрыты ў снежні 1955 года да 100-годдзя з дня смерці паэта. Пасля 1971 года перабудаваны і па-новаму аформлены музейныя экспазіцыі. Яны знаёмяць наведвальнікаў са светам вобразаў паэта. Экскурсаводы знаёмяць вучняў з абсталяваннем, якое акружала А. Міцкевіча ў дзіцячыя і школьныя гады, з месцамі, апетымі пазней ў яго творах, з фотаздымкамі сяброў – Т. Зана, Я. Чачота, І. Дамейкі, Ф. Малеўскага, а таксама з фотоздымкамі прафесара універсітэта Л. Лелявеля, прафесара Л. Бароўскага, які адыграў значную ролю ў фарміраванні літаратурнага таленту А. Міцкевіча. Вучні-экскурсаводы прадставяць фрагменты рукапісаў вершаў “Ода маладосці” і “Песня Адама”.

Вучні паведамляюць пра віленска-ковенскі перыяд творчасці Адама Міцкевіча. З’яўляюцца балады і рамансы “Рамантыка”, “Свіцязянка”, “Рыбка”, паэма “Тражына”, частка паэмы “Дзяды”. Экскурсія суправаджаецца выразным чытаннем названых твораў, іх перакладамі на беларускую мову Я. Коласам, М. Танкам, Р. Барадуліным. Гэта не толькі ажывіць экскурсію, але і павысіць цікавасць да асобы і творчасці беларускіх майстроў слова.

Далей будуць зроблены “прыпынкі” і паведамленні па плане: Жыццё Адама Міцкевіча ў Пецярбурзе; наведванне Крыма, праца ў Лазанскай акадэміі, у Калеж дэ Франс, польскі легіён А. Міцкевіча ў арміі Гарыбальдзі.

На кожным “прыпынку” школьнікі абменьваюцца думкамі, паведамленні дапаўняюцца іншымі звесткамі і выступленнямі ўдзельнікаў завочнага падарожжа. Напрыканцы экскурсіі падводзяцца яе вынікі, вызначаюцца найбольш цікавыя аповеды, удакладняюцца спрэчныя факты і падзеі.

Пры параўнальным вывучэнні творчасці пісьменнікаў мэтазгодна праводзіць інтэграваныя ўрокі. Гэта дае мажлівасць выкарыстоўваць матэрыялы па гісторыі, фальклору, музыцы, што, у сваю чаргу, павышае ўсебаковае развіццё вучняў. Метад інтэграцыі на ўроках літаратуры – вельмі важны сродак фарміравання чытацкіх уменняў, развіцця вуснай і пісьмовай мовы. Адначасова ідзе работа над стылем, мовай, высвятленнем аўтарскай пазіцыі, выяўленнем асноўнай ідэі твора. Тып урока сінтэтычны, з элементамі гутаркі, семінара, групавой працы. Пасля слова настаўніка праводзіцца параўнальны аналіз твораў (Я. Купалы і Т. Шаўчэнкі), які пашырыць знаёмства вучняў з багатай спадчынай абодвух аўтараў. Вучні выяўляюць рысы, якія аб’ядноўваюць прапанаваныя для аналізу вершы (праблематыка, вобразы, паэтыка, моўныя сродкі). Праводзіцца конкурс-аўкцыён “Багацце вобразна-выяўленчых сродкаў у творах Я. Купалы і Т. Шаўчэнкі”. Каманды падбіраюць радкі з твораў дома, у класе чытаюць іх па чарзе, называюць паэтычныя тропы. Супастаўляльны аналіз вершай Я. Купалы і Т. Шаўчэнкі дазволіць вучням асэнсаваць уплыў на беларускую

літаратуру паэзіі ўкраінскага Кабзара, а таксама не проста рэгістраваць асобныя сродкі мастацкай выразнасці, а растлумачыць асаблівасці вобразнай сістэмы ў святле ідэйнай задумы, накірунку. Заданні супастаўляльнага характару пры аналізе твораў рознанацыянальных аўтараў садзейнічаюць развіццю навыкаў успрымання вобразнай сістэмы літаратур у параўнанні, раскрыццю ўнутраных фактараў, якія аб'ядноўваюць творчасць пісьменнікаў не толькі розных эпох, розных гістарычных перыядаў, але і розных народаў.

Літаратура

1. *Курдзюмова Т. Ф.* Урок в системе уроков // Урок литературы в средней школе. Под ред. Т. Ф. Курдзюмовой. – М., 1984. – 120 с.
2. *Мірачыцкі Л.* Светлым ценам Адама Міцкевіча: Эміграцыя з Наваградчыны / Прадм. Я. Лецкі. – Мінск: Выд цэнтр “Бацькаўшчына”. 1994. – 63 с.